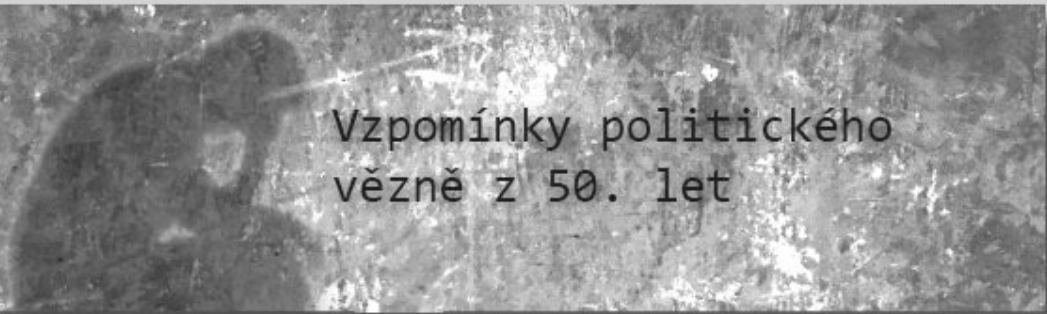

Jaroslav Michálka

ROKY V PEKLE

Vzpomínky politického
vězně z 50. let

ROKY V PEKLE

JAROSLAV MICHÁLKA

ROKY V PEKLE

Vzpomínky
politického vězně z 50. let

VOLVOX GLOBATOR
ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ

All rights reserved

© Jaroslav Michálka – dědicové

(Jaroslava Patáková, Miroslava Tománková), 2014

Editor © Olga Bezděková, 2014

Epilog © Prokop Tomek, 2014

ISBN 978-80-7511-131-9, VOLVOX GLOBATOR

ISBN 978-80-7511-132-6, VOLVOX GLOBATOR, epub

ISBN 978-80-7511-133-3, VOLVOX GLOBATOR, pdf

ISBN 978-80-87912-27-0, ÚSTR

Mé vzpomínky jsou naprosto pravdivé a nemají sloužit k žádným jiným účelům než jako moje paměti z těch dob, které jsem prožil. Nic v mých vzpomínkách není zveličeno, nic není zaznamenáno pod vlivem nějakých emocí či z nenávisti, kterou nepocítuji a nemám. Proto také často neuvádím jména spoluvězněů ani příslušníků vězeňského dozoru nebo ostrahy. Na jménech zde nezáleží. Mluvím jen o lidech, z nichž velké množství je již dnes na věčnosti. Naopak si myslím, že i nejlepší podání a zobrazení tehdejších skutečností je slabé a nedostačující. Ta doba byla mnohem hrůznější, a kdo ji neprožil, nemůže si učinit skutečnou představu.

Jaroslav Michálka

ÚVOD

Jak jsem poznal Jaroslava Michálku

Můj otec, vyhnaný sudetskými Němci 2. září 1938 z Třemešné ve Slezsku, žil v Cukmantlu (Zlatých Horách) od května 1945. Vždy, když se po roce 1948 vrátil z kriminálu nějaký politický vězeň, sbalil si doma nějakou maličkost a vypravil se onoho vyvrhele socialistické společnosti navštívit. Bral mě většinou s sebou. Měl jsem to štěstí a poznal tak skvělé, zajímavé a inteligentní lidi, slyšel jejich osudy. S většinou z nich jsem se i sblížil. Namátkou vzpomenu některé z nich.

Jan Jelínek, bývalý financ, předseda Výboru národní revoluce v Cukmantlu.

Jan Method, pilot, baťovec, vzdělaný člověk.

Dušan Steibnener, ekonom.

Olga Steibnenerová, jeho žena, rodila v kriminále. Udala ji Navrátilová a Smyčka, že zpívala na záchodě Internacionálu.

Josef Stehlík, plk., pilot RAF, degradován a vězněn v Domečku v Praze.

Pan Horák.

Pan Elšík, neplnil dodávky, měl je vyšší než celé JZD.

Zdeněk Zruněk.

P. František Stabrava, farář ze Zlatých Hor.

Ladislav Kocfelda, navrátilец z PTP, vysvěcen na kněze až v roce 1968.

Henry Hořelica.

Posledního z nich, Jaroslava Michálku, sudetského Němce, českého vlastence, jsem poznal v roce 1963, kdy mne táta zase vzal navštívit nějakého propuštěného mukla. Moc se mi tenkrát ani nechtělo jít. Byl o dvacet let starší, přesto jsme se sblížili. Vzniklo, jak se říká, přátelství na život a smrt. Cestovali jsme společně po vlastech českých. Navštěvovali mukly, jezdili spolu na dovolenou. Oba jsme si koupili chalupu v Bílé Vodě, a tam jsme prožili

nezapomenutelné chvíle. Jezdívají za námi přátelé, vytvořili jsme si tam svůj svobodný svět. Jarda byl tak populární, že ho hojně navštěvovaly jeptišky z několika řádů, vystěhované do Bílé Vody. Poznal jsem i řadu lidí z Jardova procesu, kteří přežili, pana Orsága, Baroše, Holušu aj. Jejich vzpomínky mě zasáhly. Proč museli tito stateční vlastenci tolik trpět?

Návštěvy na Žárech u města Albrechtice, v plicním sanatoriu, kde Jardovi po operaci odebrali plíce – vyzařovala radioaktivitu –, byly pro mne zdrcující. Tam nakonec Jarda zemřel.

Jarda byl výborný vypravěč, a kdekoliv jsme se objevili, měl mnoho pozor-
ných posluchačů. Jednou ho moje sestřenice, PhDr. Olga Bezděková, vyzvala: „Jardo, sepiš svůj příběh, byla by škoda, aby se to nedozvědělo více lidí.“ Jarda přislíbil a nedlouho před smrtí Olze svůj rukopis předal. Zpracovala jeho vzpomínky a třetinu se jí i s fotografiemi podařilo otisknout v týdeníku *Květy* (1990), kde „Roky v pekle“ vycházely na pokračování. Jarda z toho měl ohromnou radost a přál si, aby jeho vzpomínky vyšly knižně. Olga mu to slíbila. Postupně překonala všechny překážky s vydáním, několik nakladatelství rukopis odmítlo. Nikoho to prý už nezajímá... Trvalo to více než dvacet let. Neuvěřitelné! Kniha „Roky v pekle“ vychází k 91. výročí narození Jaroslava Michálky díky nakladatelství Volvox Globator.

Čest Michálkově památce, památce statečného člověka, výtvarníka a umělce.

Milan Rejthar

Tak jako jsou některé kameny tvrdé, že se jich železo netkne, tak jako nelze sekat, řezat nebo otírat ocel, ale vše, co se jí dotkne, se otupí, tak jsou předměty, které nelze zničit ohněm, ale které si zachovají svou tvrdost a svůj stav i uprostřed plamene, tak jako některá skaliska vysunutá do moře lámou vlny a neukazují žádné stopy po vzteklych útocích, třebaže jsou po tolik staletí bičována příbojem, stejně tak je duch moudrého člověka pevný a nashromáždil v sobě tolik síly, že je zabezpečený před křivdou jako věci, o kterých jsem mluvil.

Seneca, Stálá povaha moudrého člověka

Volá mi pan Rejthar, ať napíši úvod ke knize o životě Jardy Michálky. Jenže, bráním se, to by svedl Karel Ptáčník či Jan Beneš. Lidé Jardova ražení. Ale já?! – Odmítám... Jenže, ti chlapi už nežijí...

Osmdesátá léta dvacátého století...

Je večer a já a Jarda hrajeme šachy. U nás v kuchyni. Tady totiž máme dovoleno kouřit. S železnou pravidelností mne poráží. Pak sedíme, usrkáváme čaj, plno kouře, a Jarda mi pokaždé vypráví nějaký příběh ze svého pohnutého života. „Víš, abys mohl odhadnout svou budoucnost, musíš být pevně zakotven v přítomnosti a znát svou minulost.“ Vzpomíná, jak se setkal s podplukovníkem Ludvíkem Svobodou, později generálem a prezidentem, a došel s ním až domů. Přes Duklu. Vypráví mi věci, kterým se nechce věřit. A já si pak ověřuji jeho tvrzení ve Svobodových knihách: *Náš velitel, Cestami života, Z Buzuluku do Prahy*. Díky Jardovi můžu číst mezi řádky...

Další den mi Jarda vypráví, jak coby mukl (muž určený k likvidaci) „seděl“ v Jáchymově s celým našim klérem. S knězi, s historiky umění, s vědci. „Stando, ti lidé uměli pět i více řečí. A ta jejich morálka!, hmmm“, mne si bradu v dlaních, „co ti dnešní?! S bídou rusky,“ řekne pohrdavě. „Jo, a to nám cpali do hlavy kecy typu: Náš uran slouží míru.“ Vypráví mi o teologu Josefu Zvěřinovi, později jednom z prvních signatářů Charty 77.

Občas navštívím Jardu doma. Přivětivá paní Helenka nám uvaří kávu. Dvě dospělé dcery, které odkudsi přijely, jsou v obývacím pokoji a Jarda dokončuje obraz horníka v barevných dýchácích. Ten obraz mi posléze zůstal jako památka...

Vážený pane Rejthare, Vaším telefonem mne dostihla moje minulost. Bylo by toho mnoho, co bych mohl a co bych měl napsat, mnoho, za co vše bych měl Jardovi poděkovat.

A jako jsem začal citátem, jím i skončím:

Jako mnoho dnešních lidí mám až po krk odsudků, podceňování, nevráživosti, jedním slovem nihilismu. Co si zaslouží zavržení, budiž zavrženo přísně, ale stručně. Co si však ještě zaslouží chválu, budiž chváleno velmi zevrubně.

A. Camus

A proto chválím Váš počín vydat tuto knihu.

dr. Stanislav Staněk

Publikované vzpomínky zachycují bohužel pouze část životních osudů autora. Stejně jako řada bývalých politických vězňů, kteří strávili dlouhé roky ve vězeních a pracovních táborech, se Jaroslav Michálka nedočkal otevření archivů, ve kterých se dochovaly dokumenty komunistických bezpečnostních složek. Nemůže nám proto blíže osvětlit svůj vstup – sociálního demokrata –

do komunistické strany. V této době byl již dva roky příslušníkem Sboru národní bezpečnosti, z které byl později propuštěn. Nicméně záhy se zapojil do protistátní činnosti a při procesu mu hrozil trest smrti. Nakonec dostal 25 let. Odseděl si v letech 1952–1963 téměř 13 let. Další bílé místo souvisí se skutečností, že podle těchto dokumentů byl v letech 1959–1961 v době věznění registrován jako spolupracovník tajné policie. Spolupráci podepsal v situaci, kdy mu hrozilo nové odsouzení za posílání „protistátních“ karikatur v dopisech spoluvězňů. Z vězení byl propuštěn až na třetí amnestii v roce 1963, takže mu ani pouhý podpis spolupráce nepomohl. Nicméně tehdy dostal léky na leukémii, která ho v té době postihla. Bezvýznamná spolupráce byla podle dochovaného svazku obnovena v červnu 1966 a pokračovala až do srpna 1968, kdy se s příslušníkem tajné policie odmítal již nadále scházet, neboť nesouhlasil s okupací Československa.

PŘEDMLUVA

S Jaroslavem Michálkou (rozeným Michalkou) mě seznámil někdy v polovině 70. let můj bratranec Milan Rejthar ze Zlatých Hor. Poznala jsem vzdělaného muže, životem ostříleného. Vždy, když k nám s bratrancem přijeli, sršel vtípem a vyprávěl spolu s ním desítky anekdot. Ale stále jsme se nesmáli. Když jsem se dozvěděla, jakým utrpením v 50. letech Jaroslav Michálka prošel, prosila jsem ho, aby mi o tom vyprávěl. Jeho pohnuté osudy politického vězně mě natolik zaujaly, že jsem ho požádala, aby své vzpomínky sepsal a zdokumentoval tak porobu muklů, mužů určených k likvidaci, v dobách komunistických vládců.

Roky v pekle si prožil v letech 1952 až 1963. Voják z východní fronty, poválečný pracovník kriminální služby. Zatažený do severomoravského procesu s tzv. nepřáteli socialismu. Vyšetřovací vazba. Výsledky. Vyhrožovali mu „špagátem“. Monstrproces. Při soudním přelíčení mu chyběly čtyři zuby. Vyfasoval dvacet pět let. Politický vězeň. Šňůra kriminálů, pracovních táborů, uranových dolů – Krnov, Opava, Ostrava, Nový Jičín, Mírov, Leopoldov, Bytíz u Příbrami, Pankrác, Ruzyně, Jáchymovsko – Rovnost I, Mariánská. Trýznění, bolest a hlad. Ze statného chlapa padesátikilový stín. Průvany a zima. Stání v mraze na sněhu. Den a noc. A zase celý den. Ale i stávky vězňů a nezdařené i zdařené útky. Smrt. Ponižování. Vykořisťování. Dřina v uranových dolech. Radioaktivní záření. Šikanování a vyhrožování. Okrádání vězňů. Náčelníci, kápa, retribuční a dozorcí: Pavlica-Polák, Smrček, Glenda, Gerbitsch, Ryšavý, Paleček... A další výkvět „lidově demokratického zřízení“. Sadisté. Komunisté. A přesto – nezlomen, po dvanácti a půl letech propuštěn na svobodu se slovy náčelníka lágru: „Nejlépe bude, když na to všechno zapomenete!“

Když přišel listopad 1989, konečně mi poslal rukopis. Přečetla jsem ho na jeden zátah. Svědectví mě hluboce dojalo. Jaroslav psal své vzpomínky na 50. léta živě, plasticky, beze zloby a s notnou dávkou humoru. Projevuje se v nich jeho lidskost, jeho mravní postoje i jeho výtvarné nadání.

Paměti psané na sklonku totality postrádaly mnohá jména spoluvězňů,

vyšetřovatelů a bachařů. Michálka je často úmyslně uváděl pouze iniciálami. Rukopis *Roky v pekle* jsem po domluvě s ním zredigovala. Během ediční práce na rukopise se podařilo některá jména od autora získat a doplnit, ale Michálkova předčasná smrt znemožnila všechna jména rozluštit. Přidala jsem názvy kapitol a u některých úvodní text. PhDr. Prokop Tomek, autor Doslovu, opatřil Michálkův rukopis poznámkami.

Zkrácený text se podařilo umístit do týdeníku *Květy*, kde vycházel na pokračování již na podzim roku 1990 (48 s. rukopisu, fotografie). Jaroslav Michálka měl z uveřejnění velkou radost. Záhy se mu ozvala jedna vdova po politickém vězni, o jehož útěku se Jaroslav zmiňoval, a prosila Michálku o více podrobností o smrti jejího manžela. Dopis redakci a editorce napsala také jistá osoba (soudružka Ludmila Šmehlíková) z Krnova, pamětnice – komunistka z 50. let, které se Michálkův případ osobně dotýkal. Tehdy ve své funkci žádala pro Jaroslava Michálku a další obžalované v procesu trest smrti. Ohrazuje se mimo jiné, že se z *Květů* dozvěděla, že „měla žádat nejvyšší trest jako poslankyně KSČ“ a v závorce dodává („jde o rok 1952“)! – „Kandidovala jsem sice v r. 1946 za KSČ na poslance do NS, ale do funkce poslance jsem byla povolána až v r. 1953.“ Jaroslav její výrok komentoval v dopise, který mi napsal, že „tedy nebyla v roce 1952 poslankyní, zároveň ale nepopřela, že jako ředitelka pro práce s lidmi na státním statku Albrechtice žádala absolutní trest...“ Trefně poznamenává, že s tou poslankyní jde o hříčku slov. Že se například mluví o Gottwaldovi jako o prezidentovi v době, kdy jím ještě nebyl.

Z celého dopisu s. Šmehlíkové (5. 12. 1990) číší naprostá arogance. Zůstala nepoučena z „krizového vývoje...“. V závěru si stěžuje, že „Vzpomínky“ se staly podkladem panu Z. Jeníkovi k napsání a zveřejnění článku v místních *Krnovských novinách*: „Tendenční věty, urážky a lži ze ‚Vzpomínek‘ měly posloužit v předvolební kampani k útokům na KSČ. Nakolik se záměr podařil, ukázaly výsledky voleb nejen ve městě Krnově, ale v okrese Bruntál vůbec,“ triumfuje občanka rudého okresu, kam patří i nechvalně proslulý bývalý důstojník StB Ludvík Zifčák... Soudružka Šmehlíková obviňuje editorku textu, že „její zásluhou obdržela 1 (slovy jeden) korespondenční lístek s pražským poštovním razítkem, popsany urážkami a vyhrožováními odplatou, evokovanými bezpochyby vzpomínkami pana Michálka a Vámi zpracovanými“. Distancuje se od své minulosti a považuje ji za překroucenou a ironicky se vyjadřuje o rušném životě pana Michálky (tím myslí jeho 12,5 let strávených v komunistických věznicích a lágrech?). Pasáž z paměti – Představení začíná –

je prý „výsměškem všem, těm z nás, kteří jsme přišli na výzvu vlády ČSR hned v r. 1945 do pohraničí, a zde za cenu mnoha obětí budovali nový domov. Pro české, slovenské a další občany devíti národností (od r. 1949 též pro tisíce občanů řecké národnosti) to byla ohromná příležitost dát všechny své síly a schopnosti takovému dílu – nové rodící se republice ČSR“.¹

Protestuje také proti Michálkovu tvrzení, že ji vyšetřoval jako kriminální orgán, a že „údajně zpracovával trestní oznámení na mne a mého manžela... pro značné peněžní machinace na státním statku Bruntálsku“. Konstatuje, že tehdy tyto státní statky ještě neexistovaly a že „ředitelem pro práci s lidmi na státním statku Albrechtice jsem se stala jmenováním Josefem Smrkovským, tehdejším ministrem státních statků a lesů, 1. května 1950, a ve funkci jsem setrvala do roku 1953“. Prostě se Michálka po více než pětaticetiletých letech zřejmě lehce mylí v datech, ale ne v činech, které vyšetřoval. A v roce 1951 byl ještě činný jako kriminální orgán!

Ohání se tvrzením, že „trestní rejstříky nás obou² byly a zůstaly čisté, o čemž se lze snadno přesvědčit. Cítí se poškozena, že je „hozena do jednoho pytle s těmi, kdo zapomněli na poctivost občana tohoto státu“. Atd. Necítí se provinilá, zloduch je Jaroslav Michálka.

Jaroslav Michálka mi poté napsal, že musí bohužel konstatovat, že jí zřejmě špatně slouží paměť, jinak by si vzpomněla na patnáctitisícovou demonstraci v Krnově na náměstí v roce 1968, kdy se rozezlený dav dožadoval právě její osoby. Její manžel byl jedním z vedoucích Lidových milicí na celém okrese, ona, rovněž na celém okrese, hlavní hybnou silou.

Svým dopisem si s. Šmehlíková dokazuje, že její svědomí je čisté, že má důvěru v minulost KSČ i v její pokračovatelku, KSČM. Takže, milí čtenáři, vezte, že vše, co napsal Jaroslav Michálka, je podle komunistů zřejmě jen snůška lží.

Jaroslavovo podlomené zdraví se rapidně zhoršovalo. Milan Rejthar mu ve vlastní režii sháněl drahé zahraniční léky, které nezbytně potřeboval k léčbě rakoviny, nemoci „z povolání“ mukla uranových dolů.

Před smrtí mi předal svůj rukopis s přáním, ať s ním „něco udělám“. Bez konexí z normalizace to však vůbec není jednoduché. *Roky v pekle* jsem posléze celé zredigovala a pokoušela se je nabídnout k vydání, ale současný „trh“ prý o takové věci nemá zájem. Koho by zajímal osud nespravedlivě odsouzeného

¹ S komunistickými koncentráky, kam osoby typu s. Šmehlíkové posílaly nepřátele socialistického zřízení. (Pozn. O. B.)

² Tj. i manžela – milicionáře. (Pozn. O. B.)

a uvězněného člověka? Vždyť kdekdo pochází ze „slušné“ komunistické rodiny a připomínat tyhle věci není prý vhodné, zejména když se přece každý druhý s komunismem dávno rozešel. (A stejně byli ve straně jen tak „naoko“, že?) Provinilí představitelé komunismu, v naší republice hluboce zakořeněného, se dodnes nesetkali s odsouzením. Dosud se zlehčuje práce Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu a Ústavu pro studium totalitních režimů, dosud se až na nepatrnou výjimku ani brutální dozorcí z komunistických koncentráků nedočkali potrestání. Dnes jde spíše jen o odsouzení morální. O opovržení. Bachaři, soudci a prokurátoři pobírají své nezasloužené důchody, popírají svou minulost, zatímco jejich oběti živoří s nedostatečnými důchody. (Ano, dostali jakési odškodnění, ale zdraví jim nikdo nevrátí.) Ožebračení čtyřicetiletou vládou komunismu, nemocní, žijí – a mnozí z nich už zemřeli – často v lhostejné současnosti. O jejich krutých prožitcích ví jen nejužší rodina. Pro mnohé spoluobčany jsou to bývalí „kriminálníci“.

Stručný životopis Jaroslava Michálky je zařazen do kapitoly „Významné osobnosti – Malíři, sochaři“ rozsáhlé knihy *Zlaté Hory v Jeseníkách. Letopisy*, kterou vydal Sotiris Joanidis – RULA (2004).

Jaroslav Michálka byl všestranně nadaný umělec, maloval obrazy, tvořil obraz i technikou intarzie. Daroval mi obrázky, které kreslil „v zajetí“ uranových dolů, když mu solidární civilní zaměstnanci poskytli tužky, pastelky a čtvrtky. Na svobodě pak maloval oleje a vytvářel intarzie plné malebných chaloupek na samotě. Nejedna zlatohorská domácnost se může pyšnit jeho obrázkem. I já mám od něj cennou vzpomínku, obraz plastických leteckých znaků čs. perutí ve Velké Británii, který vytvořil na počest mého zemřelého otce, válečného pilota RAF, plk. let. Stanislava Rejthara. Michálkovy obrázky a intarzie vypovídají o jeho duši. Měly by zdobit některý z panelů Památníku 3. odboje v Příbrami, v smutném muzeu zla spáchaného Čechy – komunisty na Čěších – nekomunistech.

Velice děkuji Mgr. Marii Chalupové Veličkové za závěrečné jazykové konzultace textu rukopisu.

Vzpomínky politických vězňů z 50. let je nutné publikovat, seznamovat s nimi mládež, aby si uvědomila, že stejně jako fašismus a nacismus, i komunismus je zavrženíhodný a že současná KSČM je pokračovatelkou KSČ, i když to popírá.

V červnu 2015 vzpomene nedožitého 91. narozenin statečného muže a vlastence Jaroslava Michálky.

V Praze v lednu 2015

Olga Bezděková-Rejtharová

I. NÁVRAT Z VÁLKY

Roky v pekle si autor prožil v letech 1952–1963. Voják z východní fronty, poválečný pracovník kriminální služby, člen Čs. sociálně demokratické strany. Zamotaný do severomoravského monstrprocesu s tzv. nepřáteli socialismu. Vyšetřovací vazba. Výsledky. Při soudním přelíčení mu chyběly už čtyři zuby. Nic mu neprokázali. Nebylo co. Vyfasoval dvacet pět let. Politický vězeň. Šňůra kriminálů – Krnov, Opava, Ostrava, Nový Jičín, Mírov, Leopoldov, Bytíz u Příbrami, Pankrác, Ruzyně, Jáchymovsko – Rovnost I, Mariánská. Bití, trýznění, bolest, hlad. Ze statného chlapa padesátikilový stín. Průvany a zima. Stání v mraze na sněhu. Den a noc. A zase celý den. Ale i stávky vězňů a nezdařené i zdařené útoky. Smrt. Ponižování. Vykořisťování. Dřina v uranových dolech. Radioaktivní záření. Šikanování a vyhrožování. Okrádání vězňů. Náčelníci, kápa, retribuční a dozorcí. Pavlica-Polák, Smrček, Glenda, Gerbitsch, Ryšavý, Paleček... A další výkvět „lidově demokratického zřízení“. Sadisté. A přesto – nezlomen, po dvanácti a půl letech propuštěn na svobodu se slovy: „Nejlépe bude, když na všechno zapomenete!“

Válečná léta

Narodil jsem se v roce 1924 v Opavě ve smíšeném manželství. Otec, německé národnosti, byl kočí, matka, Češka, služkou. Mé dva starší bratry i mě vychovávali v českém duchu. Všichni jsme vychodili české školy. Od roku 1932 jsem byl členem českého Skautu. V roce 1939 mě zatkl gestapo za „vyloupení“ českého skladu CPO (civilní protiletectvé obrany) a knihovny české školy v Opavě, které po záboru Opavy Němci zaplombovali a určili jednak pro potřeby německé armády, jednak pro skartaci v papírnách. Před soudem jsem stál jako mladistvý a jako nepřítel Říše. Rozhodnutím soudu mě umístili v ústavu pro převýchovu mládeže. Po ročním pobytu mě pohnali před soud za protiněmecký dopis rodičům. Trest jsem si odpykal ve vězení pro mladistvé v Reichenbachu. Po roce jsem se vrátil zpátky do ústavu pro

převýchovu. Když jsem v roce 1942 dovršil osmnácti let, obdržel jsem jako syn německého otce povolávací příkaz k nástupu vojenské služby v německé armádě. Narukoval jsem ke granátnickému pěšímu pluku ve Zhořelci (Görlitz). Ve Francii jsem prošel vojenským výcvikem. Moje jednotka měla být odtamtud přesunuta na ruskou frontu. Před kamarády jsem se netajil tím, že z německé armády při nejbližší příležitosti dezertuji. Po krátkém pobytu na ruské frontě jsem onemocněl malárií a posléze těžkou žloutenkou. Nakonec mě přeřadili jako kuchaře do lazaretního vlaku, který přepravoval raněné německé vojáky z východní fronty. Záhy se mi podařilo dezertovat. Bylo to na konci roku 1944. Poštěstilo se mi vejít ve styk s partyzánskou jednotkou a v jejích řadách jsem se zúčastnil bojů. Pak jsem požádal o přeřazení do 1. čs. armádního sboru, ale nebylo mi vyhověno. V té době využívali mých znalostí němčiny pro tlumočení v prověřovacím středisku NKVD v Kišiněvě. Na mou žádost mě po absolvování výcviku dělostřeleckého pozorovatele zařadili 2. března 1945 do nově vytvořené 4. samostatné brigády 1. čs. armádního sboru. Zúčastnil jsem se bojů v Malé Fatře a bojů při osvobození Slovenska a Moravy. Udělili mi čs. válečný kříž 1939–45 a později též medaili Za vítězství nad Německem ve Velké vlastenecké válce. V červnu po demobilizaci jsem nastoupil do služeb SNB. Přidělili mě ke kriminální službě, složce Státní bezpečnosti.

Návrat z války

Opava, bílé město, město Bezručovo, město sadů a parků, které bývalo ještě před 2. světovou válkou opravdu nádherné. Tady jsem se narodil a prožil dětství, tady jsem snil o tom, čím budu.

Vrátil jsem se sem 14. června 1945, tedy krátce po skončení války. Přicházel jsem domů v rozechvělém očekávání, jak se přivítám s matkou a otcem, které jsem neviděl tolik let. Měl jsem na sobě stejnokroj příslušníka 1. čs. armádního sboru, ve kterém jsem zakončil svou účast ve válečném tažení jako dělostřelec 3. baterie 7. dělostřeleckého pluku 4. samostatné brigády. Den před příchodem do Opavy jsem se nechal na vlastní žádost demobilizovat.

Pravda, neměl jsem na sobě „předpisové“ oblečení. Místo vojenské košile barvy khaki jsem měl modrobíle károvanou civilní košili, protože ta moje vojenská dosloužila a byla v tak dezolátním stavu, že jsem se styděl ji ještě obléci. Ale nejen košili, ani kalhoty jsem neměl předpisové. I ty už byly potrhane a ve shonu posledních válečných událostí na území Československa nebyla možnost ani čas shánět po týlových jednotkách náhradní oblečení. A tak jsem se spokojil

s jezdeckými rajtkami a botami německé armády, které jsem pobral v Praze. Takto vyšňořen jsem se vítal se svým rodným městem Opavou. Bylo to ale věru smutné shledání.

Opava v troskách

Na příjezdové silnici z Komárova do Opavy jsem na kraji města slezl z korby sovětského nákladního auta, s nímž jsem se svolením Rudoarmějce cestoval ze Svinova až sem. Protože bylo horké letní počasí, dal jsem přednost korbě před rozpálenou plechovou kabinou. Měl jsem alespoň možnost vidět cestou po obou stranách silnice místa, kde se ještě nedávno odehrávaly těžké boje, válečnou zkázu a spoušť.

Teď jsem tedy stál na kraji města a viděl jsem je v troskách. S malým kufříkem, který mi jeden dobrotivý stolař zhotovil z překližky a ve kterém jsem měl svůj nejskrovnější majeteček, jsem se vydal poničenými parky od východního nádraží přes obrovské rozvaliny cihel a trámů – posledních zbytků zničených a rozstřílených domů. Šel jsem směrem k Otické ulici, kde v sousedství někdejší restaurace „U pomněnky“, německy nazvané Vergismeinicht, stál dům, ve kterém jsem bydlel před odchodem do zahraničí.

Čím víc jsem se blížil k Otické ulici, tím víc se mé kroky zrychlovaly v nejhorsích obavách, zda své bydliště ještě vůbec najdu. Došel jsem na Beethovenovo náměstí, a srdce mi zajásalo. Za rohem jsem spatřil náš dům, sice silně poničený, s okny zabedněnými, ale stojící. Zato ten pohled, který se mi naskytl po obou stranách domu! Sutiny, jedna halda vedle druhé. Restaurace „U pomněnky“ si rovněž zázrakem uchovala své bytí. Ale od ní výše byly všechny domy v rozvalinách. Vstoupil jsem dveřmi ve velkých průjezdnicích vratech do dvora a s napětím pohlédl na naše dveře. Ano, starý štítek na dveřích prozrazoval, že zde bydlí rodina Michálkova. Avšak dveře byly zamčeny a marně jsem zvonil na zvonek (stejně nefungoval proud) a klepal na dveře. Nic.

Setkání s matkou

Vyšel jsem do dvora a zahlédl ženu. Připadala mi nějak povědomá, a když se na mě obrátila, uvědomil jsem si, že je to paní K., Němka, jejíž manžel byl již na začátku války zaměstnán jako účetní u německé armády. To bylo před několika lety. Teď mě i ona poznala a vykulila na mě oči, jako by spatřila zjevení.

„Jste to vy, pane Michálku?“ řekla německy.

Ujistil jsem ji, že jsem to opravdu já. Plný nedočkavosti jsem se jí zeptal, kde

jsou naši, že klepu na dveře a nikdo není doma. Odpověděla mi, že matka je zaměstnaná na hřbitově a že bych ji tam našel v zahradnictví. Na otázku, kde je můj otec, odpověděla, že již dva roky odpočívá na hřbitově. Ta zpráva mnou otřásla. Nechal jsem si vysvětlit, ve které části hřbitova se nachází otcův hrob, a hned jsem se tam vydal. Němka za mnou vyjeveně hleděla a myslím, že měla v očích slzy.

Tramvaje ve městě tehdy ještě nejezdily. Vše bylo zničeno během bojů o Opavu, některé části města byly v sutinách. Šel jsem tedy pěšky, bylo mi horko, kufřík jsem si nechal u sousedky. Asi za půl hodiny jsem došel na hřbitov a podle informací, které jsem měl, jsem hledal otcův hrob. Teprve pak jsem chtěl zajít do přilehlého zahradnictví.

Asi třicet metrů před sebou jsem uviděl kašnu, ze které nějaká žena nabírala do konve vodu. Když se narovnal a vykročila stejným směrem, jakým jsem šel i já, zdálo se mi na její chůzi něco povědomého. A za chvíli jsem si byl jistý, a aniž bych si to uvědomoval, zavolaal jsem:

„Mámo, stůj!“

Žena volání uslyšela, otočila se, ale jak mě spatřila, rozeběhla se i s konví pryč. Pustil jsem se za ní, a když jsem byl dost blízko, znovu jsem se ozval:

„Maminko, stůj!“

Nato se žena zastavila, otočila se ke mně, a na ten pohled dodnes nezapomenu. Výraz strachu, nedůvěry, ale i velký otazník v očích, jako by řikala – co se to děje? A vtom mě poznala. Teď jsem ji musel z obavy přidržet, zdálo se, že se zhroutlí. Políbili jsme se a maminka si musela sednout na lavičku u blízkého hrobu a tam se rozplakala. Chvilíčku trvalo, než její šok pominul. Pak mi začala vyprávět, že už vzdala naději, že bych byl ještě naživu, že je teď doma úplně sama, tatínek je v hrobě a dva bratři někde v Anglii a ve Francii. Žádný z nich se ještě nevrátil, ale právě mě že vůbec nečekala, měla za to, že jsem mrtvý.

Jak mi to všechno vyprávěla, všiml jsem si, že má vpředu na pracovních šatech velké černé písmeno „N“ na bílém podkladu. Chtěl jsem vědět, co to znamená, načež se znovu rozplakala:

„Oni ze mě udělali Němku.“

Zasl jsem, kdo a proč z ní, Češky, udělal Němku? Musím totiž upřesnit, že matka neuměla ani slovo německy. Načež jsem se dozvěděl tuto historii: můj otec, německé národnosti, který mluvil německy dobře, ale nikoliv perfektně, sociální demokrat z první republiky, byl za války zaměstnaný jako kočí u pohřebního ústavu, což byl městský ústav. Za války nebyl nikdy členem žádné strany,

naopak za své někdejší členství v sociální demokracii byl Němci perzekvován. Nacisty nenáviděl a své děti, tři syny, vychovali s matkou v českém duchu, včetně školní výchovy. Pak přišla válka a mě, nejmladšího, stíhalo gestapo. Jako mladistvého mě později soudili za protiněmeckou činnost a nakonec mě poslali do domova mládeže na převýchovu. Dva bratři byli v rámci říšských zákonů povoláni k německé armádě. Jakmile mi bylo osmnáct, povolali k německé armádě i mě.

Po osvobození naší vlasti byli všichni občané, pokud ve městě zůstali, anebo se po evakuaci Opavy vrátili zpátky, prověřováni po stránce národnostní. Německým občanům bylo nařízeno nosit na hrudi označení „N“.

V revolučním aparátu MNV v Opavě v té době „úřadovala“ zaměstnankyně MNV, moje bývalá spolužačka z české školy, Čamková. Snad ještě pod vlivem revolučního zápalu si vzpomněla, že mě povolali k německé armádě, a tak neváhala označit mou matku, úplně osamělou vdovu české národnosti, za nacistku. Z toho samozřejmě plynulo, že bude muset pracovat, kdekoliv jí nařídí, a to bez ohledu, zda je či není schopna.

Zdemolovaný byt

Vyslechl jsem celé její martyrium a vzkypěla ve mně krev. Zastavili jsme se pak u hrobu mého otce, který zemřel jako oběť svého povolání v důsledku sepse vzniklé po manipulaci se zemřelou osobou v pitevně opavské nemocnici. Poklonil jsem se jeho památce a odešel s matkou do našeho bytu v Otické ulici.

Tam jsem byl šokovaný podruhé. Úplně prázdný byt s holými stěnami, v rohu pokoje slavník s pokrývkou – to bylo celé zařízení. Co se týče potravin, dostala matka potravinové lístky jen na minimum určené pro Němce. Když jsem se ptal po nábytku a ostatním zařízení, vysvětlila mi, že v průběhu bojů o Opavu musela spolu s ostatními opustit město. Po návratu našla byt zdemolovaný, vyrabovaný a naprosto prázdný. Vytlučená okna zabednila prkénky a lepenkou, s tím jí pomohla německá sousedka.

V tomto jednopatrovém domě bydlel po celou dobu první republiky i za války nacist a MUDr. Hager, primář a zároveň ředitel nemocnice Rytířského řádu na Popské ulici. Jeho byt měl šest pokojů, a tak jsem se matky vyptával, kam se pan doktor poděl a jak to vypadá v jeho bytě. Matka mi řekla, že při evakuaci města odešel ve spěchu a ona neví, jak to u něj vypadá, vlastně se o to ani nezajímala. Aby prý ještě někdo neřekl, že leze k někomu cizímu do bytu.

Tak jsem to tedy provedl já. Byt byl zamčený, ale vypáčil jsem dveře a podíval

se dovnitř. Zjistil jsem, že byl opuštěn ve chvatu, ale že je jinak v naprostém pořádku a ve všech pokojích stojí nepoškozený nábytek. Vypadalo to, že tu ani po odjezdu dr. Hagera nebyl nikdo ubytovaný. Dost mě to udivilo, protože jsem si nedokázal vysvětlit, jak je možné, že dolní byt mé matky byl zdemolovaný, vyrabovaný a vykradený, a tady nahoře jako by se ani nepřehnalá válka.

Z fronty jsem měl bohaté zkušenosti, proto jsem při prohlídce postupoval velmi obezřetně. Nikde nebyla záruka, že tu někde není položená mina nebo nastražená past. Všechno tohle jsem znal. Stačilo třeba otevřít dvířka od kamen, postavit na stole převrhnutý květináč, prudce pootevřít dveře a člověk „odešel na nebesa“. Ale nic takového tu nebylo. V pokojíčku doktorova syna jsem našel zápisník a tužku. Poznamenal jsem si některé kusy nábytku, které bych mohl potřebovat jako nové zařízení našeho bytu. Vycházel jsem jen z nejnutnějších potřeb. Potom jsem opět zajistil hlavní dveře vedoucí na schodiště a pověděl matce, že přijdu později, že si musím něco zjistit a zařídit.

Protože jsem si domů dovezl nějaké konzervy a kus vojenského chleba, krystalový cukr a čaj, požádal jsem před odchodem matku, aby později připravila jídlo. Den se chýlil k večeru a já neměl tušení, jak je to s obchody a zásobováním.

Zběžně jsem si prošel a prohlédl Opavu. Byla opravdu v hrozném stavu. Měl jsem u sebe ukořistěný fotoaparát s větším množstvím nepoužitých filmů. Proto jsem si ve vnitřním městě udělal řadu snímků z míst, kde byly vybombardované a dělostřeleckou palbou i pěchotními zbraněmi poničené domy. Potkal jsem i první známé – většinou se domnívali, že jsem zahynul někde na frontě, protože o mně léta neslyšeli.

Večer jsme s matkou skromně povečeřeli a chystali se jít spát. Před spaním se u nás stavila německá sousedka a přinesla pampeliškové víno. Nebylo špatné, a tak jsme poseděli a zavzpomínali na časy první republiky.

„Je to bída,“ povzddechla si sousedka, „ještě pořád nevím, co je s mým mužem.“ Tehdy netušila, že již před nějakou dobou padl.

Hledání práce

Druhý den po skromné snídani jsem měl několik povinností, které bylo nutné splnit. V první řadě jsem zašel do budovy Národní bezpečnosti (NB), tehdy ještě revolučního útvaru. Zde jsem se na ohlašovací oddělení přihlásil k trvalému pobytu v Opavě. Hned potom jsem se nechal ohlásit u ředitele Národní bezpečnosti dr. Bahenského. Ten byl ředitelem tehdejší Veřejné bezpečnosti, tedy

pořádkových služeb, ale také kriminálního a státněbezpečnostního oddělení. Předal jsem mu do rukou zapečetěnou obálku, jejíž obsah jsem neznal. Obrátil jsem ji při demobilizaci od velitele mého pluku. Doktor Bahenský obálku otevřel a se zájmem si přečetl obsah. Nato mi podal ruku se slovy, že mě vítá v těžce pobourané Opavě. Přicházím prý právě vhod. Vyzval mě, abych se posadil do křesla, a nabídl mi cigaretu. Byl jsem nekuřák, a tak jsem s díky odmítl.

Dozvěděl jsem se, že v dopise, který si právě přečetl, je doporučení mého velitele pluku, aby mě přijali do služeb poválečné, nově se utvářející Veřejné bezpečnosti. Obsah dopisu jsem nečetl, ale mám za to, že zřejmě podával moji charakteristiku a popisoval mé schopnosti.

Na otázku, jestli bych chtěl vstoupit do služeb Národní bezpečnosti, což by ovšem souviselo s přijímacími zkouškami a jejich výsledky, jsem odpověděl kladně. Jiné možnosti jsem neměl, byl jsem nedoučený kuchař a moje školní vzdělání zahrnovalo pět tříd obecných a čtyři třídy Masarykovy měšťanské školy v Opavě. Rozlet do života mi po škole překazila válka. A moje vojenská odbornost? Jako poddůstojník a dělostřelecký počtař bych asi těžko našel nějaké uplatnění. Zbývaly tedy jen dvě alternativy: buď zůstat na vojně, což se mi nechtělo, nebo přijmout nabídku do služeb Národní bezpečnosti. Zvolil jsem to druhé. Doktor Bahenský se mě ještě tázal, zda ovládám psaní na stroji, mluvím-li německy a kdy mohu nastoupit do služby. Odpověděl jsem, že na stroji píšu jen částečně, ale když mi dají možnost, že se to brzo obstojně naučím, němčinu že zvládám dobře a do služby mohu nastoupit hned, jak si opatřím civilní oblečení a zařídím domácnost, což by mohlo být tak asi do tří dnů. Rozloučili jsme se a já se vydal vyřizovat další povinnosti.

Na MNV jsem vyhledal kancelář, ve které úřadovala slečna Čamková. Vešel jsem dovnitř a hned jsem ji poznal. Narodil ode mne se moc nezměnila, zato ona mě vůbec nepoznala. Viděla před sebou mladého muže ve stejnokroji příslušníka zahraniční armády a hned se ptala, co mě k ní přivádí. Odvětil jsem, že bych potřeboval nějaké informace o jisté paní Michálkové, která bydlí v Otické ulici. Odpověděla:

„Ano, znám ji. Je to Němka.“

„Říkáte, že to je Němka. A je to nacistka?“ zeptal jsem se.

„Ano, je nacistka,“ odpověděla.

„Odkud to víte? Znáte její rodinu?“

„Ano. Chodila jsem do školy s jejími syny.“

„Do německé školy?“